

Sowet Gyrgyzystanynda milli döwletiň binýadynyň tutulmagy we milli hakydanyň emele gelmegi

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Sowet Gyrgyzystanynda milli döwletiň binýadynyň tutulmagy we milli hakydanyň emele gelmegi SOVYET SİSTEMİNDE KIRGIZİSTAN: MİLLÎ DEVLETİN İNŞAASI VE MİLLÎ KİMLİĞİN DOĞUŞU

Ara-Kırgız Özerk Bölgesi'nin 14 Ekim 1924 tarihinde kurulması ve Abdulkadir Urazbekov önderliğindeki ilk Kırgız hükümetinin 27 Mart 1925'de seçimle işbaşına gelmesi, Türkistan'ın iki rakip siyasal grubu arasındaki şiddetli mücadeleyi sona erdirdi. Turar Ryskulov, Mirsaid Sultan Galiev ve (sonradan Pan-Türkçü olarak yaftalanan) diğerlerinin liderliğindeki grup, Türkistan'ın kültürel, siyasal ve ekonomik bütünlüğünün korunması ve Pan-Türk cumhuriyeti ile beraber Pan-Türkçü komünist partinin veya Orta Asya Federasyonu'nun vücuda getirilmesi gerektiği konuları üzerinde ısrarla duruyordu. Diğer grup, Orta Asya'da bulunan insanların oluşturduğu çeşitli etnik gruplar arasında gelişen milliyetçilik ve ulusal bilinç tohumlarından istifade ederek, ulus-devletin sınırlarının belirlenmesi teklifini sunuyordu. Ulus-devletlerin kurulmasını öngören bu teklif özünde, sınırların belirlenmesinin, patriarkal gelenekleri ikinci plana çeken ve bununla birlikte bölgedeki sosyal ilişkileri modernize eden, bir fırsat sağlayacağı tezine dayandırılıyordu. 1920'lerin ortasında bu ikinci grup, Sovyet siyasi idarecileri, Sovyetlerin resmi ulusal politikasına kendi fikirlerini de dahil etmeleri hususunda, ikna etmişti.

0 dönemden başlayarak Sovyet ulusal politikası, gelişim

sürecinin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel görünümünü etraflıca belirledi. Orta Asya'daki bu politikanın temel taşı, Stalin'in, bölgede yaşayanlar için mevcut olan ortak coğrafyaya dayanan bir "milliyet" oluşturma, "ulusal" kimliklerini açıkça belirleme ve ulusun gelişimini sağlamak için "maddi ve ekonomik temel" yaratma esasları üzerinde yükselen, fikriydi.[1] Fakat, bu politikadaki pek çok farklılık, konuyu karmaşıktırmış ve ulusal politika, Sovyet liderliğindeki her değişimde yeniden gözden geçirilip düzenlenmiştir. Sovyet liderler temelde, "modernizasyon" fikrini oldukça sade ve basit yorumluyorlardı. Bu yoruma göre, "maddi yaşam" ve sosyal dokudaki değişimler, ulusal kimliği modernize etmenin ve Sovyet üst ulusal kimliğini mecbur kılmanın, oldukça yeterli araçlarıydı. Bu argümandan yola çıkarak Sovyet hükümeti, karşıtlığa vahşice saldırarak ve Sovyet ideolojisinin bağımsız ve eleştirel değerlendirilmesine müsamaha göstermeyerek, totaliter devlet yapısının bütün güçlerini, "kitap" (Stalin ve Lenin'in yazıları) içindeki fikirleri zorla kabul ettirme amacıyla harekete geçirdi. Dahası, Sovyet Devleti, Sovyet Orta Asyası'nı dünyanın geri kalanından sansür ve terör vasıtalarıyla tecrit etti. Bununla birlikte, modernizasyonun başarısından ve yurtseverlikten onur duyulması gerektiği fikrini teşvike yönelip 20. yüzyılın teknolojik devrimine dayanan en son kazanımları beraberinde getiren, yeni bir sosyal ve ekonomik ortam inşa etti.

Takip eden bölümde, Sovyet sistemi altındaki Kırgız toplumunda meydana gelen siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler değerlendirilip, bunların ulus-devletin inşası ile ulusal kimliğin ortaya çıkışına nasıl katıldıkları konusuna eleştirel bir bakış sunulacaktır.

Kırgız Devleti'nin Oluşumu ve Siyasal Gelişim

1917 Bolşevik Devrimi ve güçlü Rus İmparatorluğunun ortadan kalkışı, Türkistan'daki insanları şaşkınlığa boğdu. Aynı zamanda, bu insanların çoğu yeni rejimi kabul etmeye hazır değildi. 1919 ve 1920 seneleri boyunca Kırgız toplumu içindeki

kimi gruplar, basmacı diye bilinen hareketi destekleyerek yeni politik rejimin oluşumuna büyük bir gayretle direnmekteydi. Topraklarına yönelik herhangi bir dış kontrol oluşumuna karşı çıkarak, basmacı (kökeni Türkçe 'basmak') hareketi, Bolşeviklere veya Monarşi taraftarı "Beyaz Ordu" temsilcilerine ya da her ikisine de karşı savaştı. Sivil savaş süresince, General Enver Paşa birleşik bir Pan-Türkistan Cumhuriyeti kurmak için basmacı hareketini bütünleştirmeye uğraşmış ama sadece Kremlin siyasal idarecileri arasında Pan-Türk fikirlere ilişkin derin bir güvensizlik yaratarak başarısız olmuştu. Öte yandan, Lenin idaresindeki Sovyet hükümeti, Kırgız çiftçilerinin ve köylülerinin desteğini çok daha önemli tek bir adımda kazanmıştı. Bu adım, Monarşi taraftarı Bolşevik karşıtı güçlere destek olan kulaklar ve Kozakların, yani zengin Rus yerleşimcilerinin, elinden toprağı alıp kamulaştırmaktan ibaretti. Lenin'in kararnamesine göre, işlenilebilir topraktan oldukça fazla sayıda parsel, Kırgız topluluklarına geri verildi ve bu hareket sayesinde Kırgız toprağındaki siyasal direnişin ateşi söndü.[2]

Devrim aynı zamanda, Rus İmparatorluğu'nun farklı kısımlarında olduğu gibi Kırgızlarda da milliyetçiliğın doğuşuna büyük bir ivme kazandırdı. Çalkantılı 1918 ve 1919 yılları boyunca Türkistan'daki bir çok etnik grup, bağımsız devletler (Alaş Orda) kurma veya bazı hallerde eskiden varolmuş olanları yeniden diriltme (örneğin Hokand Özerk İdaresi), arzularını ifade ediyordu. Milliyetçiliğın yükselişine karşılık olarak Sovyet yetkilileri, İmparatorluk varoşlarındaki kültürel ve siyasal gelişmeleri baskılamaya yönelik Çarlık uygulamasını ortadan kaldırmayı ve ulusal muvaffakiyeti desteklemeyi vaat etmekteydi. Bolşeviklerin isimlendirdiğı biçimiyle "Yeni Ulusal Politika", Kırgız köylüleri ve çiftçileri için hep en değerli malı teşkil etmiş olan toprağı, halka verme taahhüdü üzerine inşa edilmişti. Kremlin, Orta Asya Federasyonu veya Pan-Türk cumhuriyeti yaratma önerisini reddederek, bölgeyi belirsiz bir etnik çizgiyle bölmeyi teklif eden kimi Orta Asya liderlerinin fikirlerini benimsemişti. Öte yandan, 1920'de

Kazak Özerk Cumhuriyeti'nin (1926'ya kadar Kazaklar genelde 'Kırgızlar' veya 'Kazak-Kırgızlar' ismiyle Kırgızlar ise 'Kara-Kırgızlar' adıyla çağrılmaktaydı) ve 1924'de Özbek Cumhuriyeti'nin sınırlarının, Sovyet hükümeti tarafından belirlenmesi projesine hız kazandırılması ile yetinmeyen Kırgız liderler, 'Kırgız toprağı' sınırlarının belirlenmesi için de bastırıyordu.

Sovyet hükümeti, 14 Ekim 1924 tarihinde, Kara-Kırgız Özerk Bölgesi'nin Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak kurulması konusunda bir kararnameyi yürürlüğe koydu. Bundan dolayı, 1924 senesi Türkistan tarihinin dönüm noktasını teşkil eden tarih oldu, çünkü bölge kültürel, dinsel ve politik gerçeklikler temelinde değil yalnızca etnik itibar temelinde bölündü. Shirin Akiner'in ortaya koyduğu haliyle "orijinallikten uzak Marksist-Leninist ulusal kimlik kavramı tamamen içselleştirilme (noktasına geldi) ve dolayısıyla onlar (Kazaklar, Kırgızlar) geleneksel bağlara ve nesnel tarihi gerçeklere bile oldukça fazla ağırlık atfetmelerini sağlayan duygusal bir kanıt kazandılar".[3]

Kendilerini önce Müslümanlar, Türkler, Türkistanlılar ve ait bulundukları kavimlerinin üyeleri olarak değerlendiren ve ancak daha sonra Kırgızlar diye tanımlayan Kırgız halkının ulusal kimliğindeki zayıflığa rağmen, Kırgız toprağının sınırlarının belirlenmesi, ulusal birliğe açıkça katkıda bulundu. Kırgız Özerk Bölgesi, 1925 senesinde, Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. Bu anlamlı bir değişiklikti çünkü bu yeni statü, Cumhuriyet'e kendi anayasasına sahip olma iradesini sağladı. Oysa o zamana kadar, Rusya Federasyonu'nun Anayasası yürürlükteydi.

Öte yandan, etnik olarak karışmış bölgelerdeki coğrafi sınır belirlenimi, 1924'den 1926'ya, hemen hemen iki senede tamamlandı. Bu sebepten dolayı, Fergana, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan, Yedisu ise Kırgızistan ve Kazakistan tarafından paylaşıldı. Kırgızistan, 1926 senesinde idari amaçlarla yedi kantona (vilayet) bölündü: Frunze, Çut, Talas,

Karakol, Narın, Oş ve Celalabad kantonları. Bu idari bölünme, 1991 tarihindeki bağımsızlığa kadar kimi küçük değişiklikler hariç korundu.[4] Bu bölünme, kantonların geniş şehirler ve kasabalar etrafında inşa edilmesi nedeniyle hem Cumhuriyet'in coğrafi özelliklerini hem de zımnen Kırgız toplumunun kavimsel alt bölünmesini yansıtmaktaydı. Fakat 1936'da diğer bir değişim vuku buldu ve Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yeni bir görünüme Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kırgız SSC) ismiyle kavuştu. Bu yeni oluşum, 1937 tarihinde, yeni Anayasasını benimsedi.

Bolşevikler tarafından ortaya konan en mühim siyasal değişikliklerden birisi, Komünist Parti dışındaki bütün partilerin tasfiye edilmesi, idare eden parti içerisindeki küçük bir anlaşmazlık işaretinin bile bastırılması, yani çoğulculuğun kademe kademe terk edilmesidir.[5] Karşıtlıkların böylesine şiddetle ölçülmesi ve değerlendirilmesi, muhalif partilerin çoğunun, 1918-1922 arasındaki sivil savaş süresince Sovyet rejimine karşı savaşmaları ve 1920'lerdeki radikal değişimlere direnmiş olmaları gerçeğiyle, haklı çıkarılmaya çalışılıyordu. Bu zaman zarfında Kremlin, tamyrlyashtyruu (kökleştirme) politikası ve Sovyet-öncesi liderlerin etkisinin bertaraf edilmesi olmak üzere iki ana kriteri benimseyerek Kırgız liderlerinin siyasal sadakatini kazanmaya çalışılıyordu. Tamyrlyashtyruu veya (Rusçadan gelen) korenizatsia politikası, bölge Kırgızlarının, idare eden parti mekanizması içerisinde, yönetimin karmaşık kontenjan ve yükselme sistemi de dahil olmak üzere her kademesinde varolduğu zannıyla donanmıştı. Sözgelimi, hükümet ve parti mekanizmasının toplamda yarısından fazlası Slav milletlerinin temsilcileri tarafından tutulmasına rağmen, Abdulkadir Urazbekov'un 1926 senesinde Kırgız hükümetinin İlk başkanı seçilmesinden bu yana bu pozisyon Kırgızlar için ayrılmıştı. Politik tecrit politikası ve Sovyet-öncesi etkili aydın sınıfı ile kavim liderlerinin bertaraf edilmesi süreçleri, ilk başta bu bireylerin reddedilmesi ve devlet mekanizmasını elinde bulundurmalarının yasaklanması, sonrasında ise SSCB'nin farklı bölgelerine

sürülmeleri (biiler (beyler) ve manapların ilk büyük sürgünü 1929 tarihinde gerçekleşmişti) biçiminde vuku buldu. Stalin'in iktidar partisinden tasfiyeleri, 1933-1934 ve 1937-1938 zaman dilimlerinde gerçekleşti. Bu tasfiyeler, idam edilen veya gerek hapishanelere gerekse Sibirya'daki çalışma kamplarına gönderilen en azından 10.000 parti üyesinin ölümüyle sonuçlandı.

Bütün bunlara ek olarak Sovyet sistemi, tek parti Parlamentosu'ndan (yüksek Sovyet), Bakanlar Kurulu'ndan, Kırgızistan'ın idari olarak tekrar bölümlenmesinden ve yeni, merkezi devlet planlama ve idare sisteminden ibaret olan tamamen kendisine has politik ve bürokratik sistemler ortaya çıkardı. 1930'larda Josef Stalin tarafından ortaya konan, Komünist Parti'den dikkatlice seçilmiş nomenklatura diye isimlendirilen kadronun kontrolüne dayanan sistem, bütün Sovyet bölgesindeki yönetimin vazgeçilmez bir parçasıydı. Fakat, Stalin'in terör ve kitle tasfiyeleri ile idame ettirdiği yönetimine rağmen Nikita Hruşçev 1960'larda siyasal ve ekonomik liberalleşme kampanyası başlatıp icracı Moskova planlarına ve kampanyalarına yönelik politik ve ekonomik mükafatlara dayalı bir sistem yarattı. Bu anlayış, Leonid Brejnev yönetiminde, genel olarak Kırgız liderlerin ödüllendirilmesiyle ve özellikle Turdakun Usubaliyev döneminde merkeze tam politik sadakate yönelik tasarrufların ek bir biçimde mükafatlandırılmasıyla, iyice ileriye götürüldü. Bunlardan hareketle, bütün siyasi ve hükümet kurumları ile artan bir iddiacılık içerisindeki Kırgız hükümeti ve Birlik Cumhuriyetlerinin diğer hükümetleri, Kremlin'den daha geniş bir otonomi talep etmeye başladılar.

1980'lerin sonunda, Kırgızistan dahil bütün Birlik Cumhuriyetlerinden gelen ve giderek artan bir baskı, 1922 tarihli Sovyet Birlik Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesine ve hem iç hem de dış ilişkilerinde Kırgızistan'a daha geniş bir egemenlik verilmesine yönelik bir talebi ortaya koydu. Bu baskı, 1989 ve 1990 senelerinde, Merkezi Hükümet ile

Birlik Cumhuriyetleri ve muhafazakarlar ile reformcular arasında gelişen sert siyasal çekişmelerle doruk noktasına ulaştı. Sonuç, hem Kremlin'in siyasal gelişmeyi kontrol etme yeteneğinin, hem de Komünist Parti'nin gücü elinde tutan rakipsiz hakimiyetinin azalmasıydı. Aynı zamanda bu süreçle birlikte, hem Birlik hem de Cumhuriyetler düzeyinde pek çok anayasal değişiklik meydana geldi. Bu baskıya karşı koymak için Sovyet lideri Mihail Gorbaçov, daha yoğun demokratikleşmenin ve çoğulculuğun SSCB'deki siyasal gerilimleri azaltmaya yardım edeceğini düşündü.

Kendisinin en üst Sovyet'teki yeni liberal gruplardan aldığı destek ve SSCB'nin her tarafına yayılan reform yanlısı elitleri, muhafazakar Komünist Parti'nin gücünü sadece Moskova'da değil aynı zamanda Birlik Cumhuriyetlerinde de azaltmıştı. Bunun bir sonucu olarak, Kırgızistan'ın Komünist Parti lideri Apsamat Masaliyev, 1990 yılının Ekim ayında, Cumhuriyet tarihinde ilk defa olmak üzere, rekabet temelli başkanlık seçimlerini uygulaması için zorlandı ve demokrat aday Dr. Askar Akayev'e karşı bu seçimleri kaybetti. Bu durum, Kırgızistan'daki yetmiş senelik Komünist Parti idaresini sona erdirdi ve hemen ertesi sene SSCB'nin yıkılmasından sonra Kırgızistan bağımsızlığını ilan edebilme iradesine kavuştu.

Modernleşme ve Ekonomik Değişimler

Modernleşme politikası, Orta Asya'daki devlet kurma sürecinin vazgeçilmez bir parçasıydı, çünkü Kremlin yöneticileri, sadece ortak ekonomik menfaat etrafında birleşen ve ekonomik olarak modern, endüstriyel ve devlet kontrollü zirai sektörlerle meşgul olan ulusların, kendi ekonomik 'geri kalmışlık' durumları ile baş edebileceklerine inanmaktaydı. Bu noktadan hareketle Sovyet hükümeti, oldukça büyük bir yatırım oranını; hatırı sayılır miktarda endüstriyel teşebbüsü, merkezi kontrolün

hakim olduğu tarıma dayalı geniş ölçekli çiftçiliği ve hizmetleri ortaya çıkarma amacı ile Kırgızistan'a kanalize

etti. Bu dönemde Cumhuriyet, Sovyet tipi iş bölümüyle ve merkezi planlamaya dayalı ekonomiyle sıkı sıkıya bütünleşti.

Kırgızistan'ın ekonomik gelişimi; kara ile kuşatılmış pozisyonu, ana piyasalardan uzaklığı, dağlık coğrafi yapısı ve sınırlı nüfusu yüzünden kısıtlıydı. Ülke; altın, uranyum ve antimon dahil olmak üzere hatırı sayılır miktarda doğal kaynak rezervlerine sahipti. Aynı zamanda gelişen hidroelektrik enerji istasyonları için devasa bir potansiyel mevcuttu. Fakat bu kaynakların, 1918-1920 tarihleri arasındaki sivil savaş süresince yıkıma uğramış fiilen mevcut Kırgızistan ekonomisini modernize etme amacı ile kullanılabilmesi için büyük miktarda yatırım gerekiyordu. İlk beş yıllık Sovyet projesinin 1929'da başlatılmasından sonra Cumhuriyet, Moskova'dan öylesine yoğun bir biçimde (genellikle başarıyla) yeni yatırımlar talep etti ki, ilk başkan, uzun süreyle görev yapmış olan Turdakun Usubaliyev, 'kaynağa aç lider' unvanını kazandı.

Ağır ve zirai makinelerin üretimine, elektrik motorlarının hafif imalatına ve aynı zamanda madencilğe yönelik Orta Sovyet bütçesinden ayrılan büyük ölçekli yatırımların, 1930'lar süresince gelmesiyle birlikte Kırgızistan'da endüstrileşme başladı. Temelde başkent Frunze ve Oş'a ve bunların çevresine endüstrileşmenin ilk etabı boyunca (1929-1939) birçok endüstriyel fabrika inşa edildi. Cumhuriyet'in endüstriyel üretimi, 1930'lar boyunca senelik ortalama %14 oranında arttı ve 1937'de endüstri sektörü toplamda 1913 senesindeki kıyasla 20 kat büyüdü.[6] İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ikinci endüstrileşme dalgası gerçekleşti. İşçileri, mühendisleri ve teknik ekibiyle birlikte pek çok (genelde askeri) endüstriyel fabrika, işleyişleri askeri hamleler ve savaş sonrası karışıklığı yüzünden tehdit altında bulunan SSCB'nin Avrupada'ki topraklarından Orta Asya'ya taşındı. Bu fabrikalar ve atölyeler savaştan sonra bile Cumhuriyet'in içerisinde kaldılar ve Kırgızistan'ın ağır endüstrisinin omurgası oldular. Üçüncü endüstrileşme dalgası, Moskova'nın büyük

ölçekli yatırımlarını, Cumhuriyet'in hidroelektrik enerji üretim sektörüne, madencilığe ve metalürji fabrikalarına yeniden tahsis ettiği 1960'lar ve 1970'lerde görüldü. Fakat bina kurma sürecinde yaşanan ertelemeler yüzünden bu fabrikaların bazıları 1980'lerin sonuna kadar tam ölçekle çalışır duruma getirilemediler. 1991 yılında Kırgızistan GSYH'sinin %38'ini endüstri sektöründe üretti. Bu dönemde sektör; hammadde (uranyum, antimon, civa, molibden, vb.) işleyiciliği, zirai üretim (pamuk, ipek, meyve, sebze, vb.), tarımsal makineler ve elektrik motoru fabrikaları, madencilik ve son olarak hafif ve askeri malzeme imalatı dallarında uzmanlaşmıştı.

Hayvan üretiminin ve ürün işlemeciliğinin birlikte büyük bir öneme sahip olduğu tarım sektörü de, bu temel yeniden yapılanmadan nasibini aldı, çünkü Sovyet hükümeti, binlerce özel haneyi devlet tarafından yürütülen geniş ortak çiftliklerde (kolhoz) toplayarak var olan ekonomiyi, ortadan kaldırma uğraşı içerisindeydi. Sovyet otoriteleri, 1929 senesinde, Kırgız aillerini (ail bir tür kavimsel ve geniş aile ünitesidir) ortaklaştırma ve Sovyetleştirme kampanyası başlattı ve sonraki 6-7 yıl içerisinde çoğu Kırgız köylüsünü kolhoz'a (genellikle zorla) dahil etti.[7] Bu kampanyanın uzun vadede iki sonucu ortaya çıktı. Cumhuriyet'in tarihinde ilk defa geniş ölçekli çiftçiliğe ve tarım sektörünün makineleşmesine geçildi. Bu durum, çiftçilerin çoğunu yoksulluk ve sosyal eşitsizlikten çıkarıp ihya ederek tarım ürünlerinin verimliliğini çarpıcı bir biçimde arttırdı. Cumhuriyet, makineler ve tüketici ürünleri gibi Rus yapımı endüstriyel mahsullerin mübadelesi çerçevesinde Rusya'nın perakende piyasasına (genellikle ortak çiftliklerin pazarları olarak çağrılan), et, meyve ve sebze; hafif endüstrisine ise pamuk, ipek ve diğer bazı ürünler sağladı. 1991 senesi itibarıyla Kırgızistan Rusya Federasyonu için 'zirai havza' konumunu kazanarak GSYH'sinin yaklaşık %40'ını tarımsal sektör vasıtasıyla üretti.

Eski Sovyet Birliği'nde; ulaşım, enerji sekt6r6 ve haberleşme altyapılarına, stratejik bir 6nem bi7ilmiş ve hatırı sayılır miktarda sermaye ayrılmıştı. Kırgızistan, 1991 senesinde, 12.2 milyar kw/sa elektrik 6retip b6lgesel enerji ağı yoluyla Kazakistan ve 6zbekistan'a ulaştırdı. Bunun karşılığı olarak 6zbekistan b6lgesel boru alt yapısı vasıtasıyla Kırgızistan i7in gaz tedarik etti. Bunlara ek olarak geniş bir ulaşım altyapısı kuruldu. Bu yapı, 19.600 kilometre karayolu, 371 kilometre demiryolu ve 20'den fazla havaalanını i7ermekteydi.

İnatla, belki de vahşice, y6r6t6len Sovyet modernleşmesi ve yaygın end6strileşme Kırgızistan'ın GSYH'sini 1930'lardan 1970'lere kadar her on, on beş senede bir hemen hemen ikiye katlayarak, ekonomik b6y6meye ve end6striyel gelişmeye, benzeri g6r6lmemiş d6zeylerde hız kazandırdı. Fakat, 1970'lerde ekonomik b6y6me, doğal kaynakların giderek artan bir bi7imde f6tursuzca s6m6r6lmesine dayanır hale geldi. 6zellikle petrol, metaller ve bazı mineraller olmak 6zere doğal kaynak fiyatlarının 1980'ler boyunca d6nya genelinde aniden d6ř6ř6 de, Sovyet ekonomisini on yıllık bir durgunluk ve gerileme devresine soktu. Ekonomide biriken 7arpıklıkların, uluslararası piyasalarda petrol fiyatının keskin d6ř6ř6n6n ve hatalı y6netimin sonucu olarak Sovyet h6k6meti, 1980'ler boyunca yerel ekonomilerin gelişimi ve modernizasyonu i7in ayırdığı sermaye yatırımını 7arpıcı bir bi7imde azalttı. SSCB ile birlikte Kırgızistan da 1980'ler s6resince on senelik bir durgunluk devresine girdi, 76nk6 Sovyet sistemi teknolojik devrimin son dalgasını yakalamada ve teknolojik yenilikler ile politik değişimleri benimsemede etkisiz kalmıştı.

B6t6n bunlara ek olarak, Gorba7ov-Rıjkov y6netiminin ekonomiyi canlandırmaya y6nelik istikrarsız uğraşı, b6y6k oranda başarısız oldu ve hatta var olan zorlukları ağırlaştırdı. Bunun sonucu olarak Kırgızistan dahil olmak 6zere Birlik Cumhuriyetleri, ekonomi 6zerindeki merkezi kontrol6n hikmetini sorgulamaya başladılar. 1989 senesinde pop6ler ekonomist Turar Koy7huyev'in başını 7ektiği bir grup Kırgızistan politikacısı,

Kırgızistan ekonomisinin, bütün Birlik'te hakim olan ekonomi sisteminin yeniden gözden geçirilmesi durumunda, daha iyiye gideceği iddiasındaydılar. Koyçhuyev ve onu destekleyenler, Kırgızistan'ın, mineral kaynaklarını, suyunu ve elektriğini, vb. dünya ücretleriyle kıyaslanamayacak kadar ucuza satmakta olduğuna işaret ediyorlardı. Buna ek olarak Kırgızistan otlaklarının ve ekilebilir alanlarının aşırı sömürülmesine ve tarımsal ürün ücretlerinin düşüşüne yönelik bir muhakeme de mevcuttu. Sözü edilen kişiler aynı zamanda Kırgızistan'ın SSCB dışındaki ülkelerle yaptığı dış ticaretin, adilane olmayan bir biçimde Moskova'nın direk merkezi kontrolü altında olduğu fikrini dile getirmekteydiler. Onlara göre, Cumhuriyet'in ürünleri altmış ülke piyasasına ulaşmış olsaydı bile, ülke bu ticaretten herhangi bir kazanç elde edemezdi. Diğer bir düşünce ise SSCB yapısı içerisinde, Kırgızistan Bilimler Akademisi'nde ve diğer kurumlarda mevcut olan merkezi Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) sisteminin; nükleer fizik, kesin ve uzmanlaşmış optik ve diğer inceleme alanlarında kendi Araştırma ve Geliştirme çalışmalardan yeterince faydalanmadığı noktasına odaklanmaktaydı. Son olarak, Rusya'dan çıkan tüketici ürünleri, herhangi bir rekabet ortamı olmadığından, uluslararası piyasalardaki ürünlerden daha düşük bir kaliteye sahipti. Bu sorunlara çözüm mahiyetinde Koyçhuyev ve onu destekleyenler, sadece daha geniş bir ekonomik otonominin ve Sovyet sisteminin merkezilikten kurtarılmasının, Cumhuriyet'in iyileşmesi ve gelişmesine yardım edebileceğini öne sürmekteydiler.

Milliyet Politikası ve Demografik Değişimler

Ulus-devlet inşasına Sovyet yaklaşımının oldukça karmaşık ve hatta Anatoly Hazanov'un deyişiyle 'bir hayli çelişkili' olması gibi milliyet politikasına Sovyet yaklaşımı da aynı derecede karmaşık ve çelişkilidir. Aslında bu milliyet politikası, Marksist-Leninist teorik yapıyı yansıtmanın bir uğraşydı. Bununla birlikte hem ulusların ve etnik gruplar arası ilişkilerin kavramlanış biçimi, hem de Sovyet idareci

elit sınıfının değişen görüşleri bu uğraşın içerisindeydi. Bu politika, aşağı yukarı bütünüyle, ‘SSCB içerisindeki bütün milliyetleri Rus, veya daha kesin ifadesiyle, Sovyet-Rus kültürü temelinde; sosyal, kültürel ve dilsel birliğe zorlama’[8] uğraşındaydı.

Sovyet modernleşme politikası, 1920’ler ve 1930’larda, Kırgızlar arasında geniş bir aydınlar cemiyeti ve işçi sınıfı yaratmayı amaçlıyordu. Fakat gerçekte, bu kişilerin çoğu hemen hemen bitirilmiş fabrikalarda ve yatırımlarda çalışmak için gerekli olan eğitim ve yetenekten yoksundu ve sözgelimi 1927 yılında, Kırgızların sadece %15.1’i okuma yazma biliyordu.[9] Bu duruma are olarak hükümet; yerel halkı sıkı bir biçimde eğitmeyi, rütbelerini yönetim pozisyonlarına kadar yükseltmeyi ve en son yapılan fabrikalara kayıt sürecinde öncelikler tanımayı içeren ‘vydvizhenchestvo’ (terfi kampanyası) başlattı. Bu zaman zarfında SSCB’nin farklı bölgelerindeki insanların Kırgızistan’a g de Sovyet hükümeti tarafından teşvik edildi. 1930’ların başında Kırgızistan yüz binden fazla yeni çalışma yerinin kurulmasına sahne oldu ve yine burada, becerileri oldukça geniş endüstri çalışanlarına yönelik güçlü bir arz oluştu. Kırgızistan’ın kalifiye iş gücü eksikliği de genellikle, SSCB’nin Avrupa bölümünde yaşayan insanların, bazen gönüllü olarak kimi zamansa zorla g ettirilmesiyle dolduruldu. Resmi istatistiklere göre, Kırgızistan’daki Rus etnik grubuna ait bireylerin sayısı, hemen hemen üç kat artarak 1926 senesindeki 116.000’den, 1939 senesinde 302.000’e ulaştı; aynı dönemde Ukraynalı nüfusu, 64.000’den 134.000 kişiye ıktı.[10]

İkinci Dünya Savaşı’nın karmaşık seneleri ve Sovyet ekonomisinin savaş sonrası restorasyonu süresince bazı fabrikalar sahip oldukları bütün işgücü (temelde Slav kökenli insanlardan oluşan) ile birlikte, Cumhuriyet içerisinde yeni alanlara yerleştirildiler. Kırgızistan’daki Rusların sayısı; 1939 ile 1959 tarihleri arasında, 302.900’den 623.500’e ıktı. Bu kişilerin hemen hemen tamamı, başkent Frunze ve onun

banliyöleri gibi şehirsel bölgelere yerleşti. Bu göçmen kategorisine ek olarak, askeri hareket bölgelerinden zorla taşınan hatırı sayılır miktarda bir insan akışı da mevcuttu. Almanlar (Rusya'ya gelen 18. yy. göçmenlerinin sonraki kuşakları), Türkler, Kırım Tatarları, Yunanlılar, Koreliler, vb. bu gruba dahildi.

Bütün bunlardan dolayı, nüfus yapısı her zaman istikrarsız olmasına rağmen Kırgızistan, etnik kompozisyon bağlamında, eski Sovyetler Birliği üyelerinin en çeşitlilik arz eden cumhuriyetlerinden biri olma konumuna ulaştı. Kırgız etnik kökeninden olan nüfusun oranı; 1926 senesinden 1959 senesine, %66.7'den %40.5'e geriledi. Fakat, 1989 yılına gelindiğinde bu oran, temelde yüksek doğum rakamları yüzünden %52.3'e çıktı. 1920'lerden 1970'lere kadar Rus etnik nüfusu, doğal artış ve göç yüzünden mutlak ve göreceli rakamlara erişerek, 1926 senesindeki %11.7'den 1970 yılında %29.2'ye ulaştı. 1979 ve 1989 seneleri arasında ise etnik Rusların oranı %21.5'e düştü. Kırgızistan'daki Ukrain nüfusunda da yine anlamlı bir büyüme, 1926 senesindeki %6.4'den, 1939 yılında %9.4'e, olduğu görüldü fakat bu oran 1989 tarihinde %2.5'e düştü. Hemen hemen benzer süreçler, nüfusu 1926 yılındaki %0.4'den (çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan esirler) 1959 senesindeki %1.9'a (büyük oranda zorunlu göçün bir sonucu olarak, Rusya ve Ukrayna'dan alınıp buraya yerleştirilen Alman nesilleri) ulaşan Alman topluluğu için de geçerliydi. Bu topluluğun oranı, 1970 senesinde %3'e yükselmesine rağmen, 1989 senesinde %2.3'e (101,000 kişi) geriledi.[11] Bütün Sovyet toprakları boyunca Özbek topluluğu Kırgızistan nüfusunun %10 ile %12'sini teşkil etmekteydi ve bu durum, Özbekleri; Kırgızlar ve Ruslardan sonra Kırgızistan'daki en kalabalık üçüncü etnik grup haline getirmekteydi.[12]

Kısacası, yüksek doğum oranları ve geliştirilen sağlık hizmetlerinin yüksek göç rakamları ile birleşmesi sonucu Kırgızistan nüfusu her 25-30 senede bir, ikiye katlandı. Buna göre nüfus, sosyal menfaatler için artan rekabeti ve doğal

kaynaklar üzerindeki büyüyen baskıyı beraberinde getirerek, 1926 senesindeki hemen hemen bir milyon rakamından, 1959'da iki milyona ve sonrasında tekrar 1989 yılında 4.2 milyon sayısına erişerek, sürekli ikiye katlandı.

Kırgızistan'da şehirleşme, 1950'ler ve 1960'lar boyunca gerçekleşti ve birçok gelişen ülkede olduğu gibi sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkları beraberinde getirip, şehir ve kır nüfusları arasında bölünmelere neden oldu. Cumhuriyet'in şehir nüfusu, 1970'lerin sonuna kadar durmadan arttı ama 1980'lerde büyük oranda istikrar kazandı. Kırgızistan istatistiklerine göre, 1979 senesinde Cumhuriyet nüfusunun %38.7'si (1.36 milyon) şehir alanlarında ve %61.3'ü (2.16 milyon) kırsal bölgelerde yaşıyordu. 1989 senesinde kırsal nüfus %61.8'e (2.65 milyon) ulaşırken, şehir nüfusu %38.2'ye (1.64 milyon) geriledi.[13]

Günümüzde yerli Kırgız nüfusu, temelde tarım sektöründe çalışmakta ve artan nüfus baskısıyla, işsizlikle, ekilip biçilebilen toprak azlığıyla ve düşük gelirlerle boğuştuğu kırsal alan gerçeği içerisinde yaşamaktadır. Köylerinden Slav ağırlıklı şehirlere taşınmaya uğraşan gençlerin, kendileri için yeterli iş, barınma ve eğitim olanaklarını bulamamalarıyla birlikte, bahsi geçen problemler 1970'ler ve 1980'lerde giderek daha ciddi bir seviyeye ulaşmıştı. Bozulan ekonomik ve sosyal şartlar, bir sürü toplulukta, özellikle kırsal alanlarda, çok yakıcı gerilimlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu gerilimler

1990 yazında, Cumhuriyet'in Güney (Oş) bölgesinde bulunan Kırgız ve Özbek toplulukları arasında bir çatışmanın patlak vermesine sebep oldu. Bu topluluklar arasındaki şiddetli ayaklanmalar ve çarpışmalar hemen hemen iki hafta sürdü ve 300'den fazla kişinin canına mal oldu.[14]

Sosyal ve Kültürel Değişimler

Sovyetleştirme politikasının sosyal ve kültürel değişimleri,

'Sovyet Kırgız milleti' fikrini daha da güçlendirmeyi ve nihayetinde bu milleti 'Sovyet ulusu' içerisindeki ayrılmaz bir parça kılmayı amaçlayan iki boyuta sahipti. Bir yandan, Sovyet idaresinin yetmiş sene boyunca Sovyet otoriteleri; eğitim sistemini, 'yeni' Kırgız kültürel ortamını (Kırgızların ve Kırgızistan'ın yazılı 'bilimsel' tarihi ve çağdaş sanatın yeni biçimleri de buna dahil) ve toplumun yeni sosyal organizasyonunu, büyük bir dikkatle kotarmışlardı. Diğer yandan, Sovyetleştirme politikası, Kırgızlar ve Ruslar arasındaki sosyal farklılıkları azaltmayı amaçlamaktaydı çünkü bu farklılıklar, 'Sovyet kimliği' üzerinde gerçekleştirilmesi planlanan, pekiştirme ve sağlamlaştırmanın önünde bir engel olarak algılanıyordu.[15]

Okur yazarlığın artması, Sovyet ideolojisini kitlelere yayma politikasının bir parçasıydı ve bu amaçla okur yazarlık oranını yükseltme kampanyası, 1920'lerde başlatıldı. Aynı dönemde Sovyet yetkilileri geçmişin kültürel tesirlerini sınırlama arzusundaydılar. Bu yüzden, Sovyet modernizasyonunun ilk adımları arasında, Kırgız alfabesinin, 1929'da Arapçadan Latinceye ve 1940'da Latince'den Kiril'e dönüştürülmesi de vardı. Kırgızlar arasındaki okur yazarlık oranının düşüklüğü 1940'larda ortadan kaldırıldı ve modern Kırgız edebiyatı ve sanatı Kiril alfabesi baz alınarak geliştirildi.

Üçüncü dereceden eğitim kurumları, 1924 ve 1933 seneleri arasında ilk defa Kırgızistan'ın ana şehirlerinde açıldı ve bu gelişme, Kırgız dilinin eğitim öğretimde ana dil olarak kalmasını sağladı. Ayrıca hükümet, 1940'ların sonuna doğru Cumhuriyet içerisindeki bütün şehirleri ve kasabaları kaplayan (1913 senesiyle karşılaştırıldığında bu alanlarda sadece 107 okul mevcuttu) 1700 okul ve kolejden ibaret bir ağı oluşturabilmek için, devasa kaynakları yatırım olarak kullandı.[16] Fakat Kremlin liderleri, modernizasyonun ilk adımına ilişkin hedeflerine ulaştıklarına karar vererek, 1960'lar ve 1970'ler boyunca Ruslaştırma politikasını daha bir gayretle yürütmeye başladılar. Sözgelimi 1989 yılında,

başkentteki 69 okulun sadece üçünde dersler Kırgız diliyle verilmekteydi.[17] 1989 yılı sayım rakamlarına göre, Kırgızların hemen hemen %35.2'si (Orta Asya ulusları arasındaki Kazaklardan sonra en yüksek ikinci oran) Rus diline oldukça vakıf olduklarını iddia ediyorlardı.[18]

Kremlin tarafından bakıldığında, Kırgız ve Sovyet ulusal kimliklerini güçlendirmenin yollarından biri kültürel alt yapının kurulmasıydı. 1920'ler ve 1930'lar boyunca, yetenekli genç Kırgızlardan oluşan ilk grup, modern sanat ve bilim eğitimi almaları için gönderildi. Bu kişiler Kırgızistan'a döndüklerinde hükümet onlara dayanarak halk kütüphaneleri, tiyatrolar, sanat sergileri, sanat akademisi ve pek çok müze açtı. Yeni kurulan yayın evleri, yüzlerce kitap, gazete ve dergi basarak yayına sürdü. Bu yayınlar önceleri temelde Kırgız dilindeydi ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet'teki Rusça yayınların sayısı giderek arttı. 1925 ve 1971 yılları arasında 20.000 kitap ve broşür 128 milyon adet (bir karşılaştırma sunulursa; Devrim öncesinde, Kırgızistan'da sadece bir yayın evi mevcuttu ve onun da üretimi birkaç düzine kaynağı geçmiyordu) basılarak yayınlandı. 1924 senesinde Erkin Too isimli ilk Kırgız gazetesinin sadece birkaç yüz kopyası basılmış olmasına rağmen, 1970 yılının sonunda Cumhuriyet'teki 90 gazetenin toplam kopya adedi 184.4 milyona ulaşmıştı. 1942 tarihinde, sonradan Sovyet ideoloji mekanizmasının oldukça mühim bir parçası konumuna ulaşacak olan ilk film yapım merkezi oluşturuldu. Bu merkez 1961'de Kırgızfilm stüdyosuna dönüştürüldü.

Bütün bu kültürel değişimler, Sovyetlerin sosyal deneyiminden ayrılamaz. Stalin rejimi, 1920'ler ve 1930'lar boyunca, eski Kırgız aydınlar sınıfını ve aynı zamanda dinsel, politik ve kavimsel elitler grubunu, Sibirya'ya veya Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerine, önce sürgüne göndererek, sonra ise Stalin'in çalışma kampları ve hapishanelerinde katlederek, bertaraf etti. Müslüman liderler, bu kampanyanın özel hedefleriydiler, çünkü 1930'lardan beri Sovyet hükümeti ateizm

politikasını camileri ve medreseleri kapatarak ve dinsel pratikleri yasaklayarak devamlı suretle ve vahşice yürütmekteydi. Bu zaman zarfında Sovyet liderleri, toplumun aşağı sosyal katmanından gelen en yetenekli ve hırslı gençleri ödüllendirerek yeni bir Kırgız aydınlar ve elitler sınıfı yaratma uğraşındaydı. Bu insanlar, sosyal statüleri veya soylarına bakılarak (geleneksel toplumda olduğu gibi) değil, çoğunlukla yetenekleri ve hünerleri dikkate alınarak ödüllendirildiler. Bu genç Ruslaştırılmış aydınlar sınıfı, Alec Nove'nin isimlendirdiği şekliyle "Komünist Gelişme Modeli"[19] oluşumunun ortaya çıkışına bir hayli katkıda bulundular ve Sovyet sistemine, Sovyetleştirme ve modernizasyon politikalarını çoğunlukla herhangi bir direniş göstermeden yürüterek, büyük oranda sadık kaldılar.

Cumhuriyet'teki hatırı sayılır değişikliklere ve endüstrileşme ile sosyal inşa konularındaki başarıya rağmen, Kırgız toplumu, modernitenin kimi unsurlarıyla garip bir biçimde kaynaşan geleneksel yaşam tarzının bazı önemli yanlarını, muhafaza etti. Kırgızistan'daki gelenekselcilik, hünerini, Sovyet sistemi tarafından empoze edilen yeniliklere ve sosyal dönüşüme karşı çıkma noktasında gösterdi. Bütün sosyal değişimlere rağmen, Kırgızlar, patriarkal toplumun bazı unsurları ile güçlü kavim ve akrabalık geleneklerini korumaya devam etti. Bu bağlamda, Sovyet modernizasyonunun bazı hususiyetleri bu özelliklerin korunmasında rol oynadı. Örneğin bütün Kırgız ailleri, ortaklaştırma kampanyası süresince Kolhoz'a getirildi ve Kolhoz, geniş aile bağlarının bütün Sovyet devri boyunca canlı tutulmasını sağladı. Geleneksel olarak geniş aile sosyal ağ örüntüsü, aillerin bütün üyelerine destek sağladı ve bir tür ekonomik refah ağı oluşumuna kaynaklık etti. Ailler dışındaki 'patron-müşteri' ilişkisi de, Kırgız kavmi bölgesel konfederasyonlarının (genelde adlandırılan biçimi ile 'klanlar') geleneksel çizgisini izlemeye devam etti.

Fakat zaman içerisinde Sovyetleştirme ve milliyet

politikasının kusurları ve özellikle Ruslaştırma idealinin artan baskısı, Kırgız nüfusunda, Ruslaştırılmış Kırgız aydınlar grubunu bile içine alacak biçimde, büyüyen bir huzursuzluğu harekete geçirdi. Ekonomik durgunluk, azalan yaşam standartları ve özellikle şehirlerde gerçekleşen artan işsizlik hali, bu durumu daha da kötüleştirdi. Kırgız aydınları artık toplumdaki Mankurtlaştırma (unutulan kökler-Cengiz Aytmatov tarafından ortaya atılan terim) hakkında konuşmaya başlamıştı. Çünkü insanlar giderek kendi kültürel köklerini kaybetmekte ve Kırgız toplumunun geleneksel dokusundaki yıkımla yüz yüze gelmekteydi. Ruslaştırma politikasına karşı direnişin ilk işareti 1970'lerde görüldü ama bu popüler hisler sadece 1980'lerdeki Gorbaçov yönetiminin gerçekleştirdiği Sovyet siyasal rejiminin liberalleşmesiyle birlikte açıkça ifade edilir hale geldi. Artık Kırgız topluluğu; Kırgızistan'da okulların açılmasını, önemli kolej ve üniversitelerdeki öğretim biçiminin Rusya'dan Kırgızistan'a getirilmesini, Kırgızistan'daki televizyon ve radyo programcılığının geliştirilmesini ve yayınların arttırılmasını talep etmeye başladı. Kırgız dilinin, Kırgız Cumhuriyeti'nde, devlet dili olması gerektiği talebi de bunların arasındaydı. 1989-1990 döneminde, hedefine ulaşamamış insanlar, büyük şehirler etrafındaki toprakları zaptederek ve Ashar diye isimlendirilen ilk muhalif ulusal hareketi oluşturarak, artık adaleti kendi ellerine aldılar.

“Eski parti nomenklatura'sının muhafazakar fikirleri” ile “radikal, politik ve ekonomik reformlar ve daha açık, çoğulcu bir toplumun oluşturulması”[20] talebindeki muhalefetin giderek artan bir biçimde çatışması da, duyguları iyice galeyana getirmekteydi.

Sonuç

Jogorku Keneş (Meclisin üst kanadı, Yukarı Meclis) diye isimlendirilen parlamento, 31 Ağustos 1991 tarihinde, Kırgızistan'da 70 yıldan fazla süren Sovyet sistemini barış içerisinde sona erdirerek Kırgızistan'ın SSCB'den bağımsız

olduğunu ilan etti. Fakat, milliyet ve dil politikasını beyan etmede, yeni bağımsız Cumhuriyet'in vatandaşları arasındaki milli kimliği sağlamlaştırmada ve hem Rusya hem de komşu ülkelerle siyasal ilişkilerin formüle edilmesinde, Kırgızistan'ın bazı belirsizlikleri vardı. Bu, yalnızca dış dünya ile ilişkilerdeki siyasal belirsizliği değil, aynı zamanda insanların Sovyet geçmişlerini değerlendirmelerine dair ihtilafları ve farklılıkları da içermekteydi. Dolayısıyla bağımsızlık adımı, toplumdaki her çeşit gruba farklı bir anlam ifade eden Sovyet devri mirası üzerine engin tartışmaları da ateşledi.

Bazıları Sovyet sisteminin vahşiliğine ve hem politik hem de kültürel zulme işaret etmekteydi. 1924 senesinden 1926 yılına uzanan, Orta Asya'daki Sovyet sınır belirleyiciliği, Rus Türkistanı'nı suni olarak pek çok cumhuriyete bölmüştü. Yeni kimliklerin yaratılması ve bu cumhuriyetlere ithal edilen siyasal sistemin zorla dayatılması da bu ayırmanın parçasıydı. Devlet sınır belirleyiciliği, Orta Asyalıların tarihi ve kültürel geleneklerini yadsımakta, farklı ülkelerin üyeleri olma durumunda bırakılmış insanlar tarafından paylaşılan, tarihi miras üzerindeki çatışmaları tahrik etmekte ve Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan arasında oluşabilecek bölgesel anlaşmazlıklar için zemin hazırlamaktaydı. Sovyet yerleştirme programı, Sovyetleştirme politikasının en eleştirilen kısmıydı çünkü, bununla birlikte, binlerce Kırgız, Sibirya'ya ve diğer yerlere sürgüne gönderildi ve yüz binlerce Rus, Ukraynalı, Alman ve diğer milletlerden insanlar, Ruslaştırma politikasının zorlaması sonucu olarak bölgeye getirilip bırakıldılar. Bu göç, genellikle Kırgız etnik kökeninden olanları, ağırlıklı olarak Rus merkezleri haline gelen geniş şehirlerin dışında bıraktı ve bir dereceye kadar Kırgız nüfusunu, kendi Cumhuriyetleri içerisinde marjinal bir konuma soktu. Aynı zaman zarfında, Ruslaştırma politikası, Cengiz Aytmatov'un ifadesiyle "kendi milli köklerini unutmuş" Ruslaştırılmış aydınlar ve elitlerden ibaret geniş bir sosyal katman meydana getirdi.

Diğerleri ise, devasa sosyal ve ekonomik değişimlerin ve Cumhuriyet'in ekonomik başarılarının üzerinde duruyordu. Sovyet sisteminin 70 senesi boyunca meydana gelen ekonomik değişimler; farklılaşmış bir ulusal ekonomi, gelişmiş eğitim, bilim, teknoloji, kamu sağlığı ve refah sistemleri yaratarak, Cumhuriyet'in görünümünde radikal bir dönüşüm sağlamıştı. Modern haberleşme ve ulaşım biçimlerindeki gelişme, insan işgücünün ve ürünlerin ulusal sınırlar içerisinde serbestçe dolaşımını beraberinde getirerek, ülkenin farklı kısımları arasındaki tecrit olmuş hale bir son verdi. Cumhuriyet'in her tarafındaki yaşam standartlarında ve tüketim biçimlerinde hatırı sayılır bir düzelme göze çarpıyordu. İnsani Gelişim Göstergeleri'ne (İGG) göre, Kırgızistan 1980'lerde Hindistan, Pakistan ve Çin gibi ülkelere göre daha iyi bir pozisyondaydı. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın verilerinde ise Cumhuriyet 1991 senesinde İGG sıralamasında (Bulgaristan, Romanya, Türkiye'nin önünde ve Çek Cumhuriyeti, Malta ve Macaristan'ın hemen arkasında) 31.[21] sıradaydı.

Sovyet dönemi boyunca, Kırgızlar arasındaki bütün politik hareketlilik ve idari bölünme sistemi, değiştirildi. Kırgız devleti; ulusal marş, bayrak ve güçlü devlet kurumları dahil olmak üzere modern toplumun bütün vasıflarıyla birlikte kuruldu. 1991 senesinde, Sovyet sistemi, bölgesel ve bölgesel-üstü (Türk) kimlikleri tamamıyla bertaraf edememiş olmasına rağmen, Kırgızistan varlığı bir gerçek haline geldi ve Kırgız toplumu Kırgız kimliğinin varlığını büyük oranda kabul etti ve güçlü bir biçimde onayladı. Sovyet sosyal politikası, eski kavimsel elitlerin ortadan kaldırılmasını içermekteydi ve kendilerini Kırgız toplumunun değerleriyle nitelendiren yeni bir aydınlar sınıfını onların yerine koydu. Sovyet sistemi, okuma yazma bilmeme halinin bertaraf edilmesine ve Kırgız kültürünün gelişimine katkıda bulunmasına rağmen, 1970'ler ve 1980'ler boyunca, daha bir güç kazanan Kırgızlık bilinci etrafındaki bütünleşmeyi veya yurttaşlık kimliği ile bir topluma ait olma farkındalığını, kuşkuyla karşıladı. Sovyet sosyal politikası, aslında Kırgız kültürünü ve dilini

zenginleştiren, yeni teknolojileri, yetenekleri ve kültürel unsurları beraberinde getiren ve Kırgız kültürünün başarılarını uluslararası düzeyde fazlalaştıran geniş nüfus hareketinin kıymetini arttırdı. Bugün, Bişkek'teki birçok evin kitap rafları büyük ihtimalle Moskova, Prag veya Berlin'dekilerden pek de farklı olmayan kitapları, teyp ve video kasetlerini bulundurmaktadır.

Büyük olasılıkla bu tartışmalar hiçbir zaman bitmeyecek, çünkü Sovyet mirası gerçekten üzerinde ihtilafa düşülebilecek bir karaktere sahiptir. Asya ve Avrupa'daki birçok ülkenin 20. yy.'da kavuştuğu modernizasyon, endüstrileşme, şehirleşme, teknolojik devrim ve diğer bütün değişimler, Kırgızistan'da Sovyet döneminde gerçekleşti. Ekonomik değişimler en esaslı olanlarıydı, çünkü büyük miktarda yatırım, varolan ekonomiyi etkisiz kılıp, modern endüstriyel ve tarımsal sektörlerin oluşumuna yardım etti. Özellikle ortaklaştırma ve yerleşikleştirme olmak üzere, bütün ekonomik değişimler ayrıca pastoral göçebelerin bin yıllık geleneksel kültürünü de yok etti çünkü bu insanlar, artık şehirlere ve endüstriyel merkezlere taşınarak, yeni yaşam tarzları ve kültürler tanımış ve benimsemişlerdi. Fakat bununla birlikte, Sovyet liderleri de hiçbir zaman Sovyet sisteminin en nihayetinde çöküşünü sağlayan politik, ekonomik ve ideolojik dogmalarını tam anlamıyla bir kenara bırakamadılar.

Sovyet sistemi, 1991'den sonra bağımsız bir gelişim için, koloni güçlerinin Asya ve Afrika'da kendileri ayrıldıktan sonra bıraktıkları mirasla kıyaslandığında, gelişmiş ve farklılaşmış endüstrileri, idari ve teknik becerileri, kurulu bir eğitim sistemini ve güçlü devlet kuruluşlarını da içine alan çok daha sağlam bir temeli arkasında bıraktı. Fakat, aynı zamanda yine bu sistem; derin politik ve ekonomik krizlerin, etnik çatışmaların ve büyüyen istikrarsızlığın da sorumlusuydu. Kırgızistan'ın 1991'deki bağımsızlık ilanı, Kırgız toplumunun gerçek bir bağımsız ulus ve sabit bir politik varlık haline gelebilmesi için, kendi yeteneğini

sınama şansını bulduğu yeni mücadeleleri ve problemleri de beraberinde getirdi.

Tarihi Olayların Kısa Kronolojisi

1917 St-Petersburg'daki Bolşevik Devrimi.

1918 Türkistan Özerk Sovyet Cumhuriyeti (TÖSC) kuruldu.

1920 Kırgız (sonradan Kazak) Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oluşturuldu.

1922 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Moskova merkezli olarak kuruldu.

1924 Orta Asya'daki ulus-devlet sınır belirlenimi' kararnamesi yürürlüğe kondu.

1924 Rusya Federasyonu'nun yetkisi altında Kara-Kırgız (sonradan Kırgız) Özerk Bölgesi, Pishpek (1926'dan itibaren Frunze) merkez alınarak oluşturuldu.

1924 Oş Öğretim Koleji açıldı.

1924 İlk Kırgız gazetesi 'Erkin Too', Pishpek'de kuruldu.

1925 Kırgız Özerk Bölgesi, Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KÖSSC) oldu.

1926 İlk yayın evi 'Kırgızistan Mamleketik Basması, Kırgızistan'da kuruldu.

1927-1928 Kırgızistan alfabesini, Arap harflerinden Latin harflerine geçirdi.

1929 Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KÖSSC) ilk anayasasını kabul etti.

1929 İlk beş yıllık ekonomik kalkınma planı benimsendi. Kırgız manaplarının, b/ilerinin (beyler) ve eski muhalif liderlerinin kitlesel sınır dışı edilmesi hareketi başlatıldı.

1930 Kitle ortaklaştırma ve yerleştirme programları yürürlüğe kondu.

1930 İlkokul eğitimi zorunlu hale getirildi.

1933 Kırgız Tarım Enstitüsü kuruldu.

1934 Kırgız ressamlarının ilk sanat sergisi, Kırgızistan'da organize edildi.

1936 Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kırgız SSC) oldu.

1937 Yeni Kırgız Anayasası, Kırgızistan'ın SSCB'den ayrılmaya hak sahibi olduğuna ilişkin bir ek bölüm de dahil olmak üzere, önceki anayasanın bazı düzenlemelerinin değiştirilmesiyle yürürlüğe kondu.

1936-1938 Kırgız aydınlar sınıfı ve siyasal liderliğine karşı kitle tasfiyeleri Cumhuriyet içerisinde başlatıldı. Binlerce kişi, politik rejime karşı oldukları suçlamasıyla çalışma kampına gönderildi veya öldürüldü.

1940 Kırgızistan alfabesini, Latin harflerinden Kiril harflerine geçirdi.

1942 İlk sinema üretim merkezi kuruldu.

1941-1945 Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilere karşı savaştı.

1940'lar Uranyum madenciliği Kırgızistan'da başladı. Uranyum daha sonra ilk Sovyet atom bombasını üretmek için kullanıldı.

1951 Kırgız Devlet Üniversitesi Frunze'de (şimdiki Bişkek) kuruldu.

1953 Josef Stalin Moskova'da öldü. Kremlin, politik değişiklikleri ve Kırgız aydınlar sınıfının rehabilitasyonunu başlattı.

1985 Mihail Gorbaçov başa geçti. Hemen sonrasında uzun süredir Kırgız liderliğini yürüten Turdakun Usubaliyev görevden alındı.

1986 Dinmuhamed Kunayev'in azledilmesini protesto etmeyi amaçlayan Alma-Ata'daki kitlesel öğrenci ve gençlik ayaklanmaları. Bu ayaklanmalar, Kremlin karşıtı duyarlılıkların yükselişini ateşlendirdi.

1989 Kırgız dili, Kırgızistan'ın resmi dili olarak ilan edildi.

1990 Kırgız ve Özbek toplulukları Güney Kırgızistan'daki Oş vilayetinde çatışmaya girdi.

1990 Askar Akayev, Cumhuriyet'in başkanı seçildi.

1991 Kırgızistan bağımsızlığını ilan etti.

Dr. Rafis ABAZOV,

La Trobe Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü / Avustralya.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 19 Sayfa: 528-537.

Kaynaklar:

- ♦ Abazov, R., "Central Asia's Conflicting Legacy and Ethnic Policies: Revisiting a Crisis Zone of the Former USSR", Nationalism and Ethnic Politics, Cilt. 5, Sayı. 2, 1999.
- ♦ Abazov, R., Kyrgyzstani Nationalism, In: Encyclopaedia of Nationalism: Leaders, Movements and Concepts. Cilt 2. San Francisco, Academic Press, 2001.
- ♦ Adshead, S., Central Asia in World History. Londra, Macmillan, 1993.
- ♦ Akiner, S. The Formation of Kazakh Identity from Tribe to Nation State. Londra, Royal Institute of International Affairs, 1994.
- ♦ Akmoldoeva, Sh., Drevnekyrgyzskaia model mira: na materialakh eposa 'Manas'. Bişkek, Ilim, 1996.
- ♦ Allworth, Edward, ed., Central Asia: A Century of Russian Rule. New York, Columbia University Press, 1967.
- ♦ Allworth, Edward, Central Asia: 130 Years of Russian Dominance. A Historical Overview. Londra, Duke University Press, 1994.
- ♦ Benningsen A. ve Chantal Lemercier-Quelquejay, Islam in the Soviet Union. New York, Praeger, 1967.
- ♦ Bregel, Yuri, ed., Bibliography of Islamic Central Asia. Three Cilt. Bloomington, Indiana, Dahili Asya Çalışmaları Araştırma Enstitüsü, 1995.
- ♦ Doronbekova, R., V. Mokrynin ve V. Ploskikh, Kyrgyzdyn zhana Kyrgyzstandyn tarykhy: sovettik doorgo cheiinki mezigil. Bişkek, Ilim, 1993.
- ♦ Elebaeva, A., Razvitiye mezhnatsionalnykh otnoshenii v novykh nezavisimyykh gosudarstvakh Tsentralnoi Azii. Bişkek: Ilim, 1995.
- ♦ Elebaeva, A. ve Omuraliev, N., Osh'skii konflikt: sotciologicheski analiz, Bişkek, Ilim, 1991.
- ♦ Gleason, Gr., The Central Asian States: Discovering Independence. Boulder, Colorado: Westview Press, 1997.

- ♦ Hauner, M., What is Asia for Us? Russia's Asian Heartland Yesterday and Today. Boston: Unwin Hyman, 1990.
- ♦ Human Development under Transition: Europe and CIS, Bişkek-Washington, DC, UNDP, Mayıs 1997.
- ♦ Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986.
- ♦ Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt İki. Frunze: Nauka, 1985.
- ♦ Khazanov, A., After the USSR: Ethnicity, Nationalism, and Politics in the Commonwealth of Independent States. Madison, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1995.
- ♦ Kornai, J., The Socialist System: The Political Economy of Communism. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992.
- ♦ Kratkii sbornik. Itogi vsesouznoi perepisi naselenia 1989 goda po Kirgizskoi SSR, Bişkek: Goskomstat, 1990.
- ♦ Kyrgyz Soviet Encyclopediasy. Altı Cilt. Frunze, Kyrgyz Soviet Encyclopedianyn Bashky Redaktsiiasy, 1976.
- ♦ Lewis, Robert (ed.), Geographic Perspective on Soviet Central Asia. Londra: Routledge, 1992.
- ♦ Motyl, A., (ed.) Thinking Theoretically about Soviet Nationalities. New York, Columbia University Press, 1992.
- ♦ Narodnoe Khoziaistvo SSR v 1989 godu, Moskova, FiS, 1990.
- ♦ Nove, Alec ve J. A. Newth, The Soviet Middle East: A Communist Model for Development. New York, Allen ve Unwin, 1967.
- ♦ Olcott, M., (ed), The Soviet Multinational State: Readings and Documents. Armonk, New York, M. E. Sharpe, 1990.
- ♦ Rubinstein, Alvin and Oles M. Smolansky. (Ed.) Regional Power Rivalries in the New Eurasia: Russia, Turkey, and Iran Armonk N. Y.: M. E. Sharpe, 1995.
- ♦ Stalin, J. The Essential Stalin: Major Theoretical Writings, 1905-1952. Ed. Bruce Franklin. Londra, Croom Helm, 1973.
- ♦ Uluslararası Para Fonu, Kyrgyz Republic: IMF Economic Reviews. Washington DC., 1993.

Dipnotlar:

[1] Stalin, J. The Essential Stalin: Major Theoretical

- Writings, 1905-1952. Ed. Bruce Franklin. Londra, Croom Helm, 1973, 57-61.
- [2] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986, 158-171.
- [3] Akiner, S. The Formation of Kazakh Identity from Tribe to Nation State. Londra, Royal Institute of International Affairs, 1994, 34.
- [4] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986, 343-367.
- [5] Doronbekova, R., V. Mokrynin ve V. Ploskikh, Kyrgyzdyn zhana Kyrgyzstandyn tarykhy: sovettik doorgo cheiinki mezhgil. Bişkek, Ilim, 1993.
- [6] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986, 486-502.
- [7] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986, 385-412.
- [8] Khazanov, A., After the USSR: Ethnicity, Nationalism, and Politics in the Commonwealth of Independent States. Madison, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1995, 12.
- [9] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986, 456-457.
- [10] Elebaeva, A., Razvitiye mezhnatsionalnykh otnoshenii v novykh nezavisimyykh gosudarstvakh Tsentralnoi Azii. Bişkek: Ilim, 1995, 316-320.
- [11] Kratkii sbornik. Itogi vsesouznnoi perepisi naselenia 1989 goda po Kirgizskoi SSR, Bişkek: Goskomstat, 1990.
- [12] Elebaeva, A., Razvitiye mezhnatsionalnykh otnoshenii v novykh nezavisimyykh gosudarstvakh Tsentralnoi Azii. Bişkek: Ilim, 1995, 316-320.
- [13] Kratkii sbornik. Itogi vsesouznnoi perepisi naselenia 1989 goda po Kirgizskoi SSR, Bişkek: Goskomstat, 1990, 9-13.
- [14] Elebaeva, A. ve Omuraliev, N., Osh'skii konflikt: sotciologicheskii analiz, Bişkek, Ilim, 1991.
- [15] Abazov, R., Kyrgyzstani Nationalism, In: Encyclopaedia of Nationalism: Leaders, Movements and Concepts. Cilt İki. San Francisco, Academic Press, 2001.
- [16] Istoriya Kirgizskoi SSR. Cilt Üç. Frunze: Nauka, 1986,

520-524.

[17] Sovetskaia Kirgizia, 13 September 1989.

[18] Narodnoe Khoziaistvo SSR v 1989 godu, Moskova, FiS, 1990, 30-31.

[19] Nove, Alec ve J. A. Newth, The Soviet Middle East: A Communist Model for Development. New York, Allen ve Unwin, 1967.

[20] Abazov, R., "Central Asia's Conflicting Legacy and Ethnic Policies: Revisiting a Crisis Zone of the Former USSR", Nationalism and Ethnic Politics, Cilt. 5, Sayı. 2, 1999, 68-69.

[21] Human Development under Transition: Europe and CIS, Bişkek- Washington, DC, UNDP, Mayıs 1997, 115-112.
Publisistika